

УДК 378.091.12(73)

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/53-1-38>

Тетяна АТРОЩЕНКО,

orcid.org/0000-0003-4595-1662

*доктор педагогічних наук,
професор кафедри педагогіки дошкільної,
початкової освіти та освітнього менеджменту
Мукачівського державного університету
(Мукачево, Закарпатська область, Україна)
tatiyana05071976@gmail.com*

Михайло ПОВІДАЙЧИК,

orcid.org/0000-0003-1554-2067

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри кібернетики і прикладної математики
Державного вищого навчального закладу
«Ужгородський національний університет»
(Ужгород, Україна) mykhailo.povidaichyk@uzhnu.edu.ua*

ПОЛІКУЛЬТУРНА ПІДГОТОВКА ЯК ВАЖЛИВА УМОВА УСПІШНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕДАГОГІВ США

В статті розглядаються питання полікультурної підготовки вчителів у США. Підкреслюється, що Америка відома як країна мігрантів. Представники різних національностей, рас, культур проживають тут. Саме міграційні процеси зумовили розвиток полікультурної освіти в США. Необхідність толерантного співіснування великих і малих національних, етнічних спільнот викликала потребу у формуванні нової системи освіти, яка враховує етнічне і соціальне різноманіття. Термін «полікультурна освіта» набув поширення в США на початку 1980-х років. Зазвичай вважається, що полікультурна освіта сприяє формуванню готовності особистості діяти в умовах сучасного соціально-культурного оточення, поважати інші культурні спільноти, жити в мирі і гармонії з представниками різних расових, етнічних, релігійних груп, зберігаючи власну ідентичність. Полікультурна освіта забезпечує рівні освітні можливості як для студентів різного етнічного походження, так і для представників сексуальних меншин, різної релігійної приналежності, особам з обмеженими можливостями. Акцентується, що полікультурна освіта особливо необхідна педагогам, які працюють з дітьми – представниками різних етнічних, соціальних, релігійних груп, мігрантами. Тому програми підготовки вчителя містять багато курсів полікультурної спрямованості: «Освітні стратегії в навчанні дітей етнічних меншин», «Шкільні реформи і полікультурна освіта», «Основи білінгвального навчання», «Міграція, релігія та етнічність в історії США», Культура і суспільство» та ін. Полікультурна підготовка забезпечує формування міжкультурної толерантності – комплекс властивостей особистості, які дають можливість терпимо і з повагою ставитися до представників інших етнічних груп та їх культур. Це виражається у розумінні значимості інших, сприйманні їх як рівноправних партнерів взаємодії, визнанні їх прав і своєрідності.

Ключові слова: полікультурна підготовка, полікультурний освітній простір, етнічні групи, діти-мігранти, міжкультурна толерантність, США.

Tatiyana ATROSHCHENKO,

orcid.org/0000-0003-4595-1662

*Doctor of Pedagogic Sciences,
Professor at the Department of Pedagogy of Preschool,
Primary Education and Educational Management
Mukachevo State University
(Mukachevo, Transcarpathian region, Ukraine)
tatiyana05071976@gmail.com*

Mykhailo POVIDAICHYK,

orcid.org/0000-0003-1554-2067

*Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor at the Department of Cybernetics and Applied Mathematics
State University "Uzhhorod National University"
(Uzhhorod, Ukraine) mykhailo.povidaichyk@uzhnu.edu.ua*

MULTICULTURAL TRAINING AS AN IMPORTANT CONDITION OF THE SUCCESSFUL PROFESSIONAL TEACHERS' ACTIVIT IN THE USA

This article deals with the questions of multicultural teachers' training in the USA. It is underlined that America is known as a country of migrants. Representatives of different nationalities and cultures live there. Migration processes

sparked off the formation of multicultural education in the USA. The necessity of tolerant coexistence of large and small ethnic and national communities evokes the need of a new system of education, which will enable to take into consideration national (ethnic) and social divergences. The term «multicultural education» was being spread at the beginning of the 1980s. Multicultural education is usually interpreted as that one, which facilitates the formation in a person of the readiness for activities in a modern socio-cultural environment, preservation of personal identity, aspiration for respect and understanding of other cultural communities, the ability to live in peace and harmony with representatives of various racial, ethnic, cultural, religious groups. Multicultural education fosters equality in educational opportunities not only for the students of different ethnic origin, but focuses attention on sexual (sexual minorities), social, religious groups, as well as students with special educational needs.

Multicultural training is especially important for pedagogues because they work with children of different racial, ethnic, religious groups, children-migrants. The programs of multicultural teacher training encompass a variety of multicultural courses: «Educational strategies in teaching ethnic minority pupils», «School reforms and multicultural education», «The fundamentals of bilingual education», «Immigration, religion and ethnicity in the history of the USA», «Culture and society», etc. Multicultural education provides the formation of intercultural tolerance – a complex of abilities of an individual allowing him / her to demonstrate tolerance, respect towards representatives of other ethnic-cultural communities and phenomena of other ethnic cultures. This complex is expressed in understanding of significance of others, in perceiving them as equal subjects of interaction, in recognising their rights and originality.

Key words: *multicultural training, multicultural educational space, ethnic groups, children-migrants, intercultural tolerance, the USA.*

Постановка проблеми. Процеси глобалізації та демократизації, які набули розповсюдження в кінці XX – початку XXI століття, позначені посиленням інтеграційних процесів та інтенсивною міграцією населення. Вони актуалізують завдання виховання в молодого покоління принципово нових якостей, пов'язаних з толерантним ставленням до інших людей – представників різних етносів, рас, релігій, культур. Ця проблема є сьогодні актуальною для всіх країн, в тому числі й багатонаціональної України.

У вирішенні цих завдань варто звернутися до аналізу зарубіжного досвіду, зокрема такої багатонаціональної країни, як США.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі питання полікультурності, полікультурної освіти, міжкультурної компетентності (в тому числі комунікативної), міжетнічної толерантності розглядаються в працях вітчизняних учених (І. Бахов, І. Білецька, М. Братко, В. Болгаріна, О. Гуренко, О. Дубасенюк, О. Кричківська, В. Кузьменко, О. Пришляк, Л. Сідун, Н. Якса та ін.) Проте, на нашу думку, існує потреба більш глибокого вивчення зарубіжного досвіду підготовки полікультурного вчителя. В сьогоднішніх умовах глобального розширення і поглиблення міжкультурної взаємодії тільки такий учитель може бути ефективним і конкурентноспроможним на ринку праці, здатним забезпечити не тільки оволодіння учнями необхідними знаннями з предмета, але і виховати у них повагу до інших людей – представників різних національностей, етнічних спільнот.

Мета статті – розкрити особливості підготовки полікультурного вчителя у вищій школі США.

Виклад основного матеріалу. США належать до однієї з найбільш багатонаціональних країн

світу. Фактично, країна утворилася внаслідок постійних міграційних процесів, які продовжуються і нині. В країні проживає дуже багато людей, які належать до різних расових, етнічних і національних груп, релігійних конфесій, розмовляють на різних мовах. В історії США неодноразово виникали міжетнічні конфлікти, спостерігалися прояви расизму. Ефективним шляхом вирішення цих проблем стала політика полікультурності, яка передбачала, зокрема, розвиток полікультурної освіти. Зародження полікультурної освіти в США почалося ще в кінці XIX століття, але це були тільки перші спроби впровадження білінгвального навчання в окремих штатах. Бурхливий розвиток полікультурної освіти в США відбувається в XX столітті і триває сьогодні. Впродовж останніх десятиліть суттєво розширилися межі полікультурної освіти. Сьогодні – це освіта, яка покликана забезпечити рівний доступ до освітніх послуг всім громадянам, незалежно від їх расової, етнічної, релігійної приналежності, статі, віку, соціального статусу, сексуальних орієнтацій, а також особам з обмеженими можливостями (Gay, Howard, 2000: 15–16).

Полікультурна підготовка фахівців здійснюється в усіх закладах вищої освіти і охоплює всі спеціальності, але безперечно, більш потужною вона є в тих штатах, які вважаються найбільш багатонаціональними, крім того, поглиблена полікультурна підготовка передбачена, в першу чергу, для представників соціономічних професій (психолог, педагог, соціальний працівник та ін.), які безпосередньо працюють з людьми.

Існують спеціальні державні стандарти, які визначають зміст полікультурної підготовки, на основі яких формуються конкретні навчальні плани і програми. Програми передбачають

підготовку полікультурного вчителя, здатного ефективно працювати в багатокультурному соціумі, поважати етнічне, релігійне і соціальне різноманіття, попереджувати і продуктивно вирішувати міжетнічні суперечності і конфлікти.

Стандарти Національної Ради з акредитації педагогічної освіти (National Council for Accreditation of Teacher Education) вимагають, щоб полікультурне навчання було обов'язковою складовою підготовки педагогічних кадрів. Вчитель не може бути сертифікованим, якщо він не отримав належну полікультурну підготовку, що підтверджено відповідними документами (Evans et al., 1997: 9–11). В свою чергу, учитель, який не пройшов процес сертифікації, не може розраховувати на гідне працевлаштування.

Особлива увага звертається на підготовку педагогічних кадрів, які є представниками етнічних меншин (Bennet et al., 2000: 445–462). На сьогоднішній день їх дуже мало. Водночас, вважається, що саме такі вчителі здатні ефективно працювати в багатонаціональних школах. Зауважимо, що в США звертається велика увага на формування багатоетнічного педагогічного складу як в закладах середньої освіти, так і у вищій школі.

В процесі полікультурної підготовки майбутні вчителі вивчають багато курсів і спецкурсів з різних питань міжкультурної взаємодії («Освітні стратегії в навчанні дітей етнічних меншин», «Шкільні реформи і полікультурна освіта», «Основи білінгвального навчання», «Міграція, релігія та етнічність в історії США», «Культура і суспільство» та ін.). Проте полікультурна підготовка передбачає не тільки включення до навчальних програм спеціальних курсів, але й полікультурну спрямованість всіх навчальних дисциплін. Вимога полікультурної спрямованості стосується також організації самостійної, науково-дослідної роботи студентів, проходження практики в школах з багатонаціональним складом.

Ефективна полікультурна підготовка вчителя передбачає створення у закладі вищої освіти відповідного полікультурного освітнього середовища (простору), яке впливає на формування особистості.

Освітній простір – це певне існуюче в соціумі місце, де суб'єктивно задаються безліч відносин і зв'язків, здійснюються спеціальні види діяльності різних систем, спрямовані на розвиток індивіда, формування особистості.

Вчені (В. Аллен, С. Гуртадо, Д. Мілем та ін.) виділяють характерні ознаки освітнього простору:

- єдність, цілісність;

- компонентний (елементний) склад, що включає як індивідуальні, так і колективні (сукупні) суб'єкти;

- взаємозв'язок, структурованість цих елементів;

- відкритість простору (зв'язок із загальним широким середовищем);

- значимість для суб'єктів (особистості) за рахунок різноманітності, відкритості (популярності) пропозицій, рухливості, лабільності змісту, гнучкості структури і т.д.;

- спеціальне створення освітнього простору й здатність його до зміни;

- педагогічна доцільність організації освітнього простору (Hurtado et al., 2000).

Основними структурними компонентами освітнього середовища виступають:

- *діяльнісний (або технологічний)* – «простір» (сукупність) різних видів діяльності, необхідних для навчання й розвитку (навчальна діяльність, ігрова, спілкування, дослідницька та ін.);

- *комунікативний* – «простір» міжособистісної взаємодії в безпосередній або предметно-опосередкованій формі; педагогічні дії, що реалізують «педагогічний вплив» (суб'єкт-об'єктний тип взаємодії з тими, хто навчається), «педагогічна взаємодія» (суб'єкт-суб'єктний тип взаємодії) і «педагогічне сприяння», фасилітація (суб'єкт-суб'єктний тип взаємодії, що передбачає підбадьорення, допомогу);

- *просторово-предметний*, тобто просторові умови й предметні засоби, сукупність яких забезпечує можливість необхідних просторових дій і поведінки суб'єктів освітнього середовища.

Освітня установа як локальне соціальне утворення є модулем цілісного полікультурного освітнього простору. Це не просто інститут формування знань, умінь, навичок і організації виховного впливу, у якому здійснюється поєднання загальнокультурного, соціального, освітнього й особистісного. Це особливий рівень існування педагогічної діяльності, на якому загальноосвітня установа представлена як частина конкретної суспільної структури, що забезпечує педагогічну підтримку адаптації особистості в полікультурному середовищі.

Отже, полікультурне середовище освітньої установи розглядається в педагогічній науці як важливий соціально-педагогічний чинник і феномен, що визначає особливості взаємодії освітньої системи із соціумом.

Вплив полікультурного середовища на формування особистості майбутнього вчителя проявляється у:

1) прийнятті студентом освітньої установи як суб'єктивно значимого простору з його множинними характеристиками (функціональними, предметними, естетичними та ін.), що надають можливості спілкування і ефективної взаємодії з представниками різних культур, рас, релігій, а також переживання свого перебування в ньому (почуття комфортності, приналежності до студентського співтовариства);

2) відкритті для себе можливостей самореалізації в навчальній, інформаційній, поза аудиторній діяльності, сфері міжособистісного й міжетнічного спілкування, партнерства;

3) виборі особисто для себе сфери взаємодії (клуб, центр, науковий гурток, творче об'єднання, спортивна секція й т.п.), що забезпечує повноцінне, неформальне, творче спілкування і взаємодію;

4) ставлення до полікультурного середовища закладу вищої освіти як джерела додаткового особистісного досвіду.

У результаті полікультурної освіти в майбутніх педагогів формується міжкультурна толерантність. Коротко охарактеризуємо поняття «толерантність», «міжкультурна толерантність».

Зазвичай толерантність розуміють як терпимість, готовність сприймати чужі ідеї, думки, релігійні переконання, які, можливо, не співпадають з позицією конкретного індивіда. Це не означає, що людина повністю погоджується з усім, але вона намагається зрозуміти іншого.

В англійській мові, згідно тлумачення Оксфордського словника, толерантність розглядається як «готовність і здатність без протесту сприймати особистість» (Oxford Dictionary of English, 2010: 224).

Толерантність як цілісне утворення має свою структуру, яка виражається в співвідпорядкованості її компонентів. Їхнє змістове наповнення зумовлене специфікою об'єкта й особливостями пізнавальних, емоційно-мотиваційних проявів особистості кожної людини.

Самооцінка передбачає формування у свідомості особистості адекватної оцінки своїх можливостей, свого місця серед інших людей на основі статусних відносин, норм поведінки, що визнаються всіма членами групи. Об'єктивно даний компонент виражається в тому, як людина оцінює можливості й результати діяльності інших (наприклад, принижує їх при завищеній самооцінці). Загалом даний компонент дозволяє людині визначити своє місце в системі міжособистісних відносин і переконатися у своїй позиції. Самооцінка в структурі толерантності забезпечує функцію стійкості суб'єкта в соціумі.

Самосвідомість як значеннєвий компонент толерантності передбачає наявність в особистості цілей і мотивів, що спонукають реально проявляти толерантність у міжособистісних відносинах, через які люди сприймають і оцінюють один одного. Особлива роль приділяється мотивації міжособистісних виборів, мотивам цілепокладання, що визначають перспективи прояву толерантності при взаємодії і спілкуванні. Даний компонент забезпечує реалізацію функції, що спонукає до толерантності.

Саморегуляція як вольовий компонент толерантності передбачає позитивне, емоційно-стійке ставлення в спільній діяльності і спілкуванні між індивідами. Численні дослідження свідчать, що толерантність має тісний зв'язок з вольовими властивостями особистості. У розвитку й соціалізації особистості саморегуляція проявляється як адаптаційна функція й полягає в умінні володіти в різних ситуаціях своїми почуттями й настроєм, стримувати безпосередні спонукання, якщо вони ведуть до неправильних реакцій, не допускати імпульсивних дій, необдуманих вчинків, наслідки яких здатні завдати шкоду іншим людям.

Самовизначення як компонент толерантності характеризується стійкими міжособистісними відносинами взаємодіючих суб'єктів малих груп, не зв'язаних спільною діяльністю, а опосередкованих змістом і цінностями діяльності. Наявність даного компонента толерантності є можливим в суб'єкта у будь-якій, досить розвинутій групі.

Функціональна сторона цього компонента виражена оцінним значенням толерантності. Єдність самовизначення із самооцінкою й самосвідомістю забезпечує реалізацію інтегруючої функції при провідній ролі першого й має значення в розвитку й виявленні особливостей груп вищого рівня розвитку.

Даний компонент толерантності на основі аналізу власних дій (при взаємодії індивідів між групами), забезпечуючи засвоєння й освоєння моральних знань, почуттів і поведінки, зумовлює знаходження людиною морального ідеалу.

Компоненти структурного змісту толерантності перебувають у певній супідрядності й виражаються послідовною ієрархією свого положення: самооцінка, самосвідомість, саморегуляція і, нарешті, завершує зміст толерантності – самовизначення. У будь-якого суб'єкта присутні дані сфери особистості, але їх реалізація здійснюється і в певній мірі залежить від конкретних умов, а так само від характеристик нервової діяльності, від особистісних якостей суб'єкта, його звичок, способів організації своїх дій, що формується в процесі виховання.

Зміст толерантності полягає в здатності суб'єкта до незалежного й критичного мислення, і вироблення суджень, заснованих на моральних цінностях. Виховання в душі толерантності повинне забезпечувати формування цих здатностей. Толерантність людини проявляється в індивідуальній діяльності (спілкування, діалог, взаємодія) на основі ціннісних установок і орієнтацій, що визнають універсальні права й основні свободи людини.

Толерантність виконує різні функції. Так, наприклад, функція стійкості полягає у формуванні адекватного ставлення індивіда до дійсності, до конкретних ситуацій, своєї поведінки і поведінки інших. Дана функція готує ґрунт для асиміляції інформації взаємодіючих суб'єктів, тому що конструктивна взаємодія можлива на основі адекватної самооцінки, яка є важливим регулятором поведінки. Функція, що спонукає, сприяє забезпеченню формування самосвідомості, уяви про себе, виникненню потреби в самовихованні. Дана функція визначає склад і силу мотивації соціальної діяльності, поведінки, навчання, зумовлює розширення світогляду і розвитку життєвого досвіду. Адаптаційна функція толерантності дає можливість особистості, що розвивається, виробити в процесі колективної (групової) діяльності позитивне емоційне стійке ставлення до самої діяльності, об'єкта й суб'єкта спільних відносин, пристосуватися до змін. Адаптаційна функція сприяє згладжуванню неузгодженості перебігу процесів збудження і гальмування, властивих центральній нервовій системі людини, тісно пов'язана з вольовими зусиллями, які повинні проявлятися в людей у процесі спільної діяльності (саморегуляція, самовладання, витримка). Оціночно-прогностична функція толерантності дозволяє розширити контакти, діалоги, діяльність, конструктивно взаємодіяти з навколишніми людьми. Дана функція толерантності забезпечить надалі

особистості можливість побудови відносин з навколишніми на основі ціннісно-орієнтаційної єдності. Інтегруюча функція толерантності є провідною і спрямована на протидію зовнішнім і внутрішнім суперечностям, які виникають у процесі розвитку й існування малих груп, загрожують збереженню групи. Вона забезпечує стабільність групи, стимулюючи подальший моральний розвиток і самовизначення особистості в спілкуванні і взаємодії, які здійснюються у групах.

Що стосується міжкультурної толерантності, її можна визначити як комплекс якостей особистості, які дозволяють їй виявляти терпимість, повагу, розуміння і доброзичливе ставлення до інших людей, незалежно від їх етнічної, расової, релігійної приналежності.

Сьогодні міжкультурна толерантність, безперечно, є важливою цінністю і соціальною нормою багатокультурного суспільства, яке без цього не може успішно функціонувати.

Саме наявність міжкультурної толерантності дає можливість учителю ефективно працювати в полікультурному соціумі.

Висновки. Отже, полікультурна освіта в США дає можливість в значній мірі знижувати рівень напруження в міжетнічних відносинах. Вона здійснюється у всіх закладах освіти. Особливе значення надається полікультурній підготовці вчителя, в процесі якої передбачено вивчення багатьох курсів і спецкурсів з різних аспектів полікультурної освіти, полікультурну спрямованість самостійної, науково-дослідної роботи студентів, організацію практики в багатонаціональних освітніх закладах. Важливою умовою ефективної підготовки полікультурного вчителя є створення в кожному навчальному закладі полікультурного освітнього середовища. В результаті полікультурної підготовки у майбутніх учителів формується міжкультурна толерантність, яка є необхідною умовою їх успішної професійної діяльності в багатонаціональній державі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Bennet C.I., Cole D. & Thompson J.N. Preparing teachers of color at a predominantly White university: A case study of Project TEAM. *Teaching and Teacher Education*. 2000. № 16. P. 445–464.
2. Evans E., Torrey C. & Newton S. Multicultural education requirements in teacher certification. *Multicultural Education*. 1997. № 4(3). P. 9–11.
3. Gay G. & Howard T. Multicultural teacher education for the 21st century. *Teacher Educator*. 2000. № 36 (1). P. 1–16.
4. Hurtado S., Milem J.F., Clayton-Pedersen A.R., & Allen W. Enacting diverse learning environments: Improving the climate for racial/ethnic diversity in higher education. Washington, DC : George Washington University/ERIC Clearinghouse on Higher Education, 2000. 432 p.
5. Oxford Dictionary of English / [ed. Catherine Soanes]. [2-nd 189 Edition (Kindle Edition)]. Oxford University Press, 2010. 745 p.

REFERENCES

1. Bennet, C.I., Cole, D., & Thompson, J.N. (2000). Preparing teachers of color at a predominantly White university: A case study of Project TEAM. *Teaching and Teacher Education*. 16. 445–464.
2. Evans, E., Torrey, C., & Newton, S. (1997). Multicultural education requirements in teacher certification. *Multicultural Education*. 4(3). 9–11.
3. Gay, G. & Howard, T. (2000). Multicultural teacher education for the 21st century. *Teacher Educator*. 36 (1). 1–16.
4. Hurtado, S., Milem, J.F., Clayton-Pedersen, A.R., & Allen, W. (2000). Enacting diverse learning environments: Improving the climate for racial/ethnic diversity in higher education. Washington University / ERIC Clearinghouse on Higher Education.
5. Oxford Dictionary of English / [ed. Catherine Soanes]. [2-nd 189 Edition (Kindle Edition)] (2010). Oxford University Press.